

ПРАВНИЧА ДОПОМОГА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Олашин В.,

*адвокат (приватна практика),
аспірант кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-8638-8004
e-mail: volodymyr-v@ukr.net*

Олашин В. Правнича допомога в адміністративному судочинстві.

Статтю присвячено дослідженню змісту та видів професійної правничої допомоги в адміністративному судочинстві, під час здійснення судового контролю за виконання судових рішень в адміністративних справах і не тільки. На основі проведеного аналізу визначається стан розвитку професійної правничої допомоги в Україні. Досліджуються реальні механізми захисту прав громадян шляхом надання такої допомоги. Розкриваються механізми забезпечення правової допомогою особам, які не мають достатньо коштів на отримання правничої допомоги від адвоката, який працює в приватному секторі. Встановлені обсяги безоплатної правової допомоги, як первинної та вторинної. Також у статті йде мова про іншу сторону судового процесу – суб'єктів владних повноважень, їхні механізми захисту власних інтересів та забезпечення останніх належною правничою допомогою також. Про таку, категорію як - самопредставництво в адміністративному процесі суб'єктами владних повноважень також йде мова у даній статті. Досліджено повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в контексті забезпечення захисту прав громадян під час звернення до адміністративного суду. Встановлено міжнародно-правові акти, яким відповідає чинне законодавство України в сфері забезпечення громадян належною професійною правничою допомогою в процесі здійснення адміністративного судочинства. Зроблено висновки стану розвитку правничої допомоги в адміністративному процесі в Україні в цілому. Крім того, зроблено акцент на правничій допомозі в такому виді юридичної послуги – як судовий контроль за виконанням судових рішень прийнятих на користь позивача в адміністративних справах. Звертається увага на те, що адміністративне судочинство складається не тільки з розгляду справи в адміністративному суді, але з й фактичного виконання судового рішення.

Ключові слова: адміністративне судочинство, правнича допомога, професійна правнича допомога, адвокатура, самопредставництво, судовий контроль.

Olashyn V. Legal assistance in administrative judiciary.

The article is devoted to the study of the content and types of professional legal assistance in administrative proceedings, during the exercise of judicial control over the implementation of court decisions in administrative cases and beyond. Based on the analysis, the state of development of professional legal assistance in Ukraine is determined. Real mechanisms of protection of the rights of citizens by rendering such help are investigated. Mechanisms for providing legal assistance to persons who do not have sufficient funds to obtain legal assistance from a lawyer working in the private sector are disclosed. The volumes of free legal aid, both primary and secondary, have been established. The article also deals with the other side of the lawsuit - the subjects of power, their mechanisms to protect their own interests and provide the latter with proper legal assistance as well. This category is also discussed in this article as a category such as self-representation in the administrative process by subjects of power. The powers of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights in the context of ensuring the protection of citizens' rights during an appeal to an administrative court have been studied. International legal acts have been established, which correspond to the current legislation of Ukraine in the field of providing citizens with appropriate professional legal assistance in the process of administrative proceedings. Conclusions are made on the state of development of legal aid in the administrative process in Ukraine as a whole. In addition, emphasis is placed on legal assistance in this type of legal service - as judicial control over the implementation of court decisions in favor of the plaintiff in administrative cases. Attention is drawn to the fact that administrative proceedings consist not only of consideration of the case in the administrative court, but also of the actual execution of the court decision.

Key words: administrative proceedings, legal aid, professional legal aid, advocacy, self-representation, judicial control.

Постановка проблеми: Правове врегулювання питання про право сторони на правничу допомогу має істотне значення не тільки для адміністративного судочинства, але й для всіх видів судочинства. Хочу звернути увагу, стаття 16 Кодексу адміністративного судочинства України визначає, що всі учасники справи мають право на користування правничою допомогою. Стаття 42 Кодексу адміністративного судочинства роз'яснює нам, що до учасників справи відносяться сторони, а вже статтею 46 Кодексу передбачено, що стороною може бути не тільки фізична особа, але й юридична особа[1].

В той же час, у статтях 29 та 59 Конституція України зроблено акцент на правничу допомогу тільки для фізичних осіб[2]. Дана відмінність положень адміністративного судочинства від конституційних положень, на мій погляд, дозволяє говорити, що норми Кодексу адміністративного судочинства України в цій частині більш повно відобразили загальну концепцію права на правничу допомогу в судовому процесі.

Статтею 1312 Основного Закону передбачено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Конституційне право кожного на правничу допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість. Серед функцій такого права у суспільстві слід окремо виділити превентивну, яка не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав і свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Метою статті є розкрити зміст та види правничої допомоги, в контексті ефективного захисту прав громадян в адміністративному судочинстві під час виконання судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Гарантування кожному права на правову допомогу в контексті частини другої статті 3, статті 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правничою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги.

Крім того, гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року тощо.

Так, статтею 10 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" № 1402-VIII від 06 червня 2016 року, кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно. Для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура. Забезпечення права на захист від кримінального обвинувачення та представництво в суді здійснюються адвокатом, за винятком випадків, установлених законом [3].

Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність (ст. 2 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" № 5076-VI від 05 липня 2012 року)[4].

Адвокатська діяльність - незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Також, статтею 1 Закону України "Про безоплатну правову допомогу" № 3460-VI від 02 червня 2011 року, визначено поняття безоплатна правова допомога - правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел[5].

Зазначеним Законом визначено систему надання безоплатної правової допомоги, яка складається з: Координаційного центру з надання правової допомоги; суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги; суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання консультацій роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками - власників земельних ділянок; надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

В свою чергу, безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.

Отже, Держава дотрималася міжнародних приписів визначивши на законодавчому рівні статус, умови та способи надання правничої допомоги.

Вважаю це було важливо кроком у забезпеченні доступу всіх фізичних осіб до професійної правничої допомоги адже, правосуддя, а особливо таке як адміністративне правосуддя, не може бути полем доступу лише для тих членів суспільства, які в змозі оплатити надання правничої допомоги, оскільки в такому випадку частина громадян залишатиметься за межами правового регулювання правовідносин, які виникають між суб'єктом владних повноважень та особою, а отже вони ніколи не матимуть поваги до закону.

Стосовно видів правничої допомоги хочу зазначити наступне:

Правничка допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах тощо.

Особливої уваги потребує правничка допомога на стадії судового контролю за виконанням судових рішень.

Так, чинним законодавством визначена ціла процедура такого судового контролю. Спочатку позивач в прохальній частині позовної заяви може просити суд у разі задоволення позову зобов'язати суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання ухваленого рішення.

Далі, у разі невиконання такого рішення та неподання вказаного звіту, позивач має право за своїм клопотання просити суд накладити штраф на відповідача за невиконання рішення суду та неподання звіту про його виконання, а у разі подальшого невиконання рішення клопотати про накладення штрафу повторно в більшому розмірі.

З наведеного ми бачимо, що фізична особа, яка звернулася до адміністративного суду в порядку адміністративного судочинства потребує кваліфікованої правничої допомоги на всіх етапах такого судочинства, а особливо на завершальному.

Стосовно правничої допомоги для юридичних осіб, то статтею 55 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що юридична особа незалежно від порядку її створення, суб'єкт владних повноважень, який не є юридичною особою, беруть участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи, суб'єкта владних повноважень), або через представника.

Держава, Автономна Республіка Крим, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування), або через представника.

Отже, ми бачимо, що для юридичних осіб, суб'єктів владних повноважень, правничка допомога може забезпечуватися через самопредставництво – тобто для представлення інтересів в суді призначається відповідна особа із числа працівників юридичної особи (учасника процесу) та повноваження уповноваженої особи має бути підтверджене визначеними документами.

З аналізу цієї норми закону вбачається, що допуск особи до участі у справі та визнання належно вчиненими будь-яких інших з переліку передбачених статтею 44 Кодексу адміністративного судочинства України процесуальних прав, можливий за умови сукупної наявності обох цих умов. Отже, для визнання особи такою, що діє в порядку самопредставництва, необхідно, щоб у відповідному законі, положенні чи трудовому договорі (контракті) було чітко визначене її право діяти від імені такої юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження.

Крім того, для забезпечення ефективного представництва в суді така особа має володіти достатніми навиками для надання професійної правничої допомоги.

Також варто не забувати і про – законне представництво. Статтею 56 Кодексу адміністративного судочинства передбачено, що права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні законні представники - батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Суд з метою захисту прав, свобод та інтересів неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, непрацездатних фізичних осіб і фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, та які беруть участь у справі, може залучити до участі у справі їхніх законних представників. Законний представник самостійно здійснює процесуальні права та обов'язки сторони чи третьої особи, яку він представляє, діючи в її інтересах.

Варто звернути увагу і на конкретних осіб, які можуть звертатися до суду в інтересах прав і свобод громадян. Так, статтю 13 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 року передбачає, що з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку: звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами (заявами, клопотаннями (поданнями)); вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду; ініціювати незалежно від його участі у судовому провадженні перегляд судових рішень[6].

Разом з тим, слід розрізняти право здійснювати особою законне представництво та право на представництво. Так у справі за позовом 8 річної дитини про визнання бездіяльності протиправної та зобов'язання вчинити певні дії, окружний адміністративний суд не прийняв позов до провадження з наступних підстав.

У справі зазначалося, що позовна заява підписана адвокатом в інтересах малолітньої особи, на підставі Ордеру про надання правової допомоги.

Окружний суд зазначив, що Кодексом адміністративного судочинства України визначена адміністративна правосуб'єктність. Статтю 43 цього Кодексу передбачено, що здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь.

Відповідно до статті 6 Сімейного кодексу України, правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття[7]. Статтю 25 Цивільного Кодексу України встановлено, що здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження. У випадках, встановлених законом, здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням фізичною особою відповідного віку[8].

Вже статтю 31 Цивільного кодексу України більш конкретно визначено, що фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість.

Окружний адміністративний суд прийшов до висновку, що правочин, який укладений малолітньою особою та адвокатом у справі не є дрібним у розумінні статті 31 Цивільного кодексу України.

За правилами статті 56 Кодексу адміністративного судочинства України права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді їхні законні представники - батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

Отже, суд прийшов до висновку, що в даному випадку позов від Позивача, як малолітньої особи, є таким, що поданий особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності та підписаний особою, яка не має права її підписувати[9].

Висновки. Розкриваючи зміст та види правничої допомоги, в контексті ефективного захисту прав громадян в адміністративному судочинстві під час виконання судових рішень, можна прийти до висновку, що у нашій державі існує не тільки хороший законодавчий фундамент, але й реальні механізми по забезпеченню прав громадян належною професійною правничою допомогою в адміністративному судочинстві, а саме на стадії судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах. Однак, як практикуючий адвокат хочу зазначити, що захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному судочинстві починається з них самих, точніше з їхньої волі та бажання відстоювати свої права та захищати власні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV: із зм. і доп. станом на 27.04.2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36. № 37. Ст. 446
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України No 1402-VIII від 6 червня 2016 року Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. Ст. 545.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України No 5076-VI від 5 липня 2012 року Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 27. Ст. 282

5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України No 3460-VI від 2 червня 2011 року (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2011. № 51. Ст. 577
6. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України No 776/97-ВР від 23 грудня 1997 року Відомості Верховної Ради (ВВР). 1998. № 20. Ст. 99
7. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III: із зм. і доп. станом на 02.12.2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135
8. Кодекс Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: із зм. і доп. станом на 15.07.2021 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40-44. Ст. 356
9. Ухвала Дніпропетровського окружного адміністративного суду: Єдиний державний реєстр судових рішень 06.06.2019 р. Справа № 160/5149/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82254923>